

A KÁRPÁTOK RÉGIÓ MEZŐGAZDASÁGA

KOVÁCS TERÉZ tudományos tanácsadó, egyetemi docens
MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs; Kaposvári Egyetem

Summary

The territory of the Carpathian Region comprises some parts of six countries: Austria, the Czech Republic, Hungary, Poland, Romania, Slovakia. These countries have very different agro-ecological background, such as soil, physical surface, and regional climate offering a wide palette of agricultural farming activities. This paper is attempting to give an overview on the Carpathian nations' agricultural farming cultures having been evolved under the above-mentioned agro-ecological circumstances and also trying to reveal how these nations use agricultural farming for improving their living conditions.

A Kárpátok régió hat ország, Ausztria, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Románia és Szlovákia egy-egy régióját foglalja magába. Ebben a térségben igen változatosak az agro-ökológiai feltételek, tehát a talajviszonyok, a domborzati, az éghajlati viszonyok, és ennek megfelelően sokszínű mezőgazdasági termelési lehetőségek vannak. Ugyanakkor a térségre döntően a hegyvidéki mezőgazdaság a jellemző. A tanulmány megkísérli feltárni azt, hogy az eltérő agro-ökológiai feltételek függvényében a Kárpát régióban élő népek milyen mértékben dolgoznak a mezőgazdaságban, és hogyan használják a mezőgazdaságot az életfeltételeik javítására.

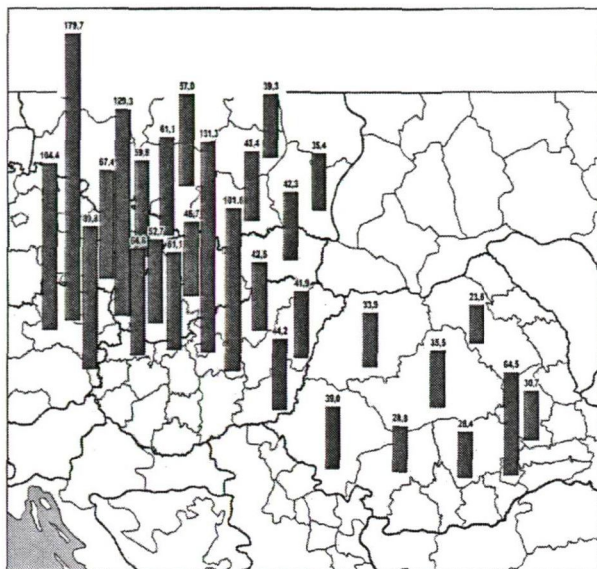
Köztudott, hogy a mezőgazdaságnak ebben a térségben – Ausztria kivételével – nagyobb szerepe van, mint azokban a tagállamokban, amelyek 2004 előtt csatlakoztak az Európai Unióhoz. A mezőgazdaság nagyobb szerepe a mezőgazdasági területnek az összterületen belül betöltött arányában, az agrárfoglalkoztatottak és a GDP-előállítás nagyobb arányában nyilvánul meg. Ugyanakkor a mezőgazdaság termelékenysége a térségben jóval alacsonyabb, mint az EU régi tagállamaiban, aminek okát több tényezőben kereshetjük, így az egész gazdaság EU-s átlagtól való elmaradottságában (1. ábra), a mezőgazdasági támogatások alacsonyabb voltában, a tőkeszegénységben stb. A térségben, Romániát és Lengyelországot leszámítva, minél fejlettebb egy régió, annál magasabb a foglalkoztatottsági ráta. Ugyanez nem minden esetben érvényes az agrárfoglalkoztatottságra.

1. Az agrárfoglalkoztatottak aránya

A Kárpátok régióban általánosságban véve a mezőgazdaság egy ideiglenes biztonsági puffer szerepet tölt be, azaz a mezőgazdaság munkahelyek hiányában képes ideiglenesen felszívni a munkanélkülieket, illetve, ha új munkahelyek teremtnének az iparban vagy a szolgáltatások területén, akkor azok számára a mezőgazdaság munkaerőt bocsát ki.

Ha elemezzük azt, hogy hogyan alakul a Kárpátok régióhoz tartozó térségben az agrárfoglalkoztatottak aránya az adott ország átlagához viszonyítva, akkor látjuk, hogy három tendencia fogalmazható meg:

1. A régióhoz tartozó fővárosokat – Bécs, Budapest, Pozsony, Bukarest – is magában foglaló térségekben a legalacsonyabb az agrárfoglalkoztatottak aránya.

1. ábra. Az egy főre eső GDP (PPS) az EU-25-ök átlagában a Kárpátok régióban (2004)
(Forrás: Eurostat.)

2. A legfejlettebb cseh, szlovák, magyar régiókban az agrárfoglalkoztatottak aránya az országos szint alatt van. Ugyanakkor a legfejletlenebb lengyel és román régiókban, ahol még kisparaszti gazdálkodás folyik, az országban belül a legmagasabb az agrárfoglalkoztatottak aránya.

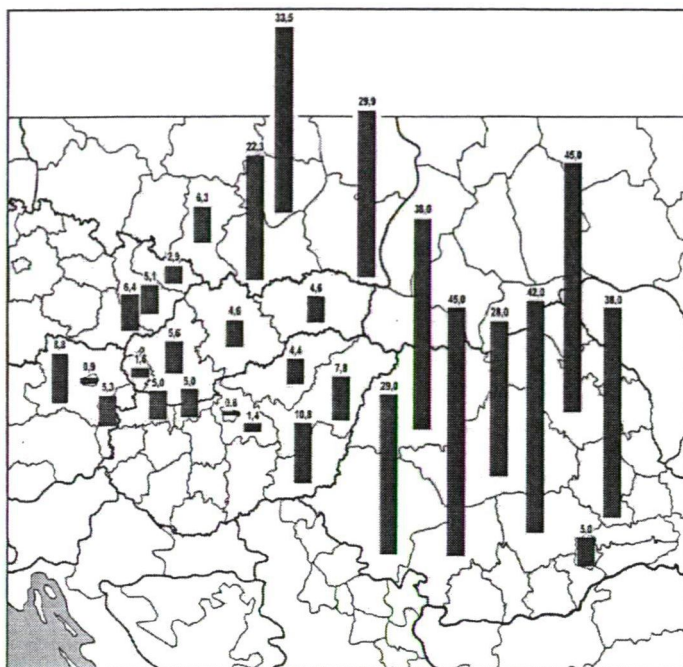
3. A fenti két pontban foglaltak a mezőgazdaság puffér szerepével magyarázhatók. Ez azonban nem érvényesül maradéktalanul a továbbiakban. Az előző pontokban foglaltakkal ellentétben például Ausztriában a fővárost is magába foglaló régió után a legfejlettebb Alsó-Ausztria régióban a legmagasabb az agrárfoglalkoztatottak aránya. Az osztrák viszonyok között fejletlen Burgenlandban viszont az agrárfoglalkoztatottak aránya az országos átlag alatt van. Magyarország is sajátos helyet foglal el a térségben azáltal, hogy a gazdasági, de különösen a foglalkoztatottsági szempontból legrosszabb helyzetben lévő Észak-Magyarországon a legalacsonyabb az agrárfoglalkoztatottak aránya. Ugyanakkor gazdaságilag szintén fejletlen és alacsony foglalkoztatással bíró két alföldi régióban országos viszonylatban a legmagasabb az agrárfoglalkoztatottság. Mindez arra utal, hogy nemcsak a gazdasági fejlettség és az azzal szoros összefüggésben lévő foglalkoztatási ráta nagysága hat az agrárfoglalkoztatás arányára, hanem egyrészt az agro-ökológiai feltételek, ezen belül is a domborzati viszonyok, másrészt a mezőgazdálkodási hagyományok és az adott ország évtizedeken keresztül folytatott agrárpolitikája.

2. Szarvasmarhatartás

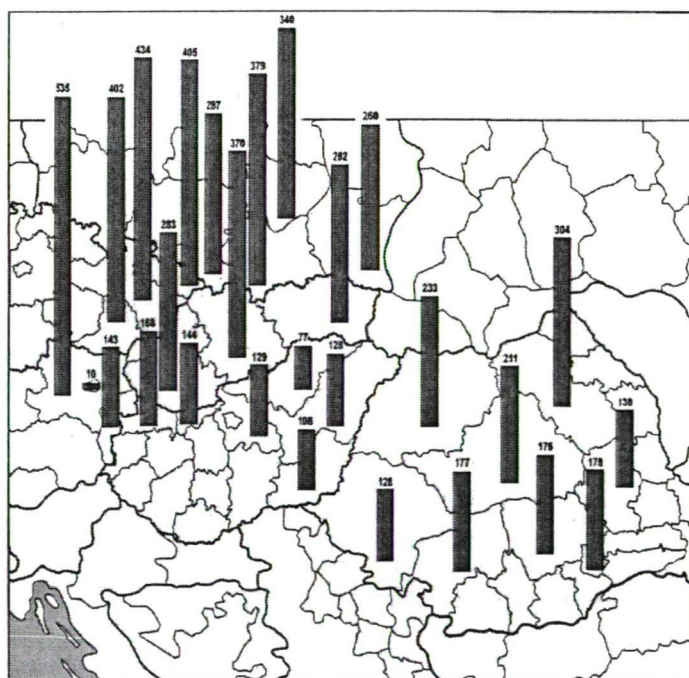
E helyen nincs mód az összes háziállat tartásának elemzésére, hanem csak a mezőgazdaság „nagyiparának” tartott, és az Eurostat adatbázisában is szereplő, szarvasmarhatartásra térünk ki röviden. E tekintetben ugyanis nagy különbségek vannak a Kárpátok régióiban. A sor elején álló Alsó-Ausztriában az ezer hektár mezőgazdaságilag művelt területre 535, míg a sor végén álló Észak-Magyarországon mindössze 77 szarvasmarha jut (3. ábra). Bár Magyarországra nem a szarvasmarha-, hanem inkább a baromfitartás a jellemző, azért mégis rendkívül kedvezőtlen az a kép, mely szerint a Kárpátok régióhoz tartozó 28 régió közül éppen Magyarországon a legalacsonyabb a szarvasmarhatartás. A szarvasmarha-tartásban Ausztria, Csehország és Lengyelország tűnik ki, és igen jó pozí-

cióban van Szlovákia is, de az egyes országokon belül nagy különbségek lehetnek. Így például Alsó-Ausztria és Burgenland között többszörös a különbség Alsó-Ausztria javára. Burgenland e tekintetben közelebb áll a magyar régiókhoz, mint Alsó-Ausztriához.

2. ábra. Az agrárfoglalkoztatottak aránya a Kárpátok régióban (2004)
(Source: Eurostat.)

3. ábra. Ezer hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha (db) a Kárpát régióban (2005)
(Source: Eurostat.)

3. A birtokszerkezet

Ausztria, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Románia Kárpátok régióhoz tartozó országaiban 4,8 millió gazdaság van. Az átlagos birtokméret tekintetében a térség régiói nagyon változatos képet mutatnak. Az Eurostat besorolása szerint kisbirtoknak az 5 ha alatti, nagybirtoknak az 50 ha feletti birtokok számítanak. A két szélső kategória között levők a középbirtokok.

A birtokméretben és -szerkezetben megnyilvánuló különbségek elsősorban a művelési ágak függvényében alakultak, de nagyban függnék attól is, hogy a múltban volt-e kollektívizáció vagy sem, illetve ha volt, akkor hogyan történt a restitúció 1990 után.

Ausztria az egyike azoknak az országoknak a Kárpátok régióban, ahol nem volt kollektívizáció, és szerves fejlődés zajlott a birtokstruktúra alakulása tekintetében, mégis Ausztriában az egyes régiók között jelentős különbségek vannak a birtokszerkezetben, elsősorban a művelési szerkezet függvényében (1. táblázat).

1. táblázat. A birtokszerkezet Ausztriában (2004)

Mezőgazdasági területtel rendelkező birtokok száma	Régiók					
	Burgenland		Alsó-Ausztria		Bécs	
	fő	%	fő	%	fő	%
5 ha alatt	8 080	54,6	15 080	29,8	620	75,6
5 és 10 ha között	2 410	16,3	6 660	13,1	60	7,3
10 és 20 ha között	1 890	12,8	11 790	23,3	40	4,9
20 és 30 ha között	800	5,4	7 410	14,6	20	2,4
30 és 50 ha között	800	5,4	6 500	12,8	40	4,9
50 ha felett	820	5,4	3 240	6,4	30	3,7
Összes gazdaság	14 780	100,0	50 680	100,0	820	100,0

Forrás: Eurostat.

Ausztria átlagos birtokmérete 17 ha, amely az EU régi tagállamaihoz hasonló. A Kárpátok régióhoz tartozó osztrák tartományokban azonban viszonylag aránytalan a birtokszerkezet. A legjobb birtokszerkezettel Alsó-Ausztria tűnik ki. Ott jóval az országos átlag alatt van az 5 ha alatti kisbirtokok és az országos átlag felett a legnagyobb kategóriába tartozó, 50 ha feletti birtokok aránya. Jellemzőek azonban a 10, 20, 30 ha-os középbirtokok magas aránya, akik főleg szarvasmarhatartásra rendezkedtek be.

A három osztrák tartomány mezőgazdaságában eltérő a teljes és részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya. Burgenlandban, ahol 14,5 ezer gazda van, tipikus a kis birtokkal rendelkezők magas aránya, akik kevés munkaidőt töltenek a gazdaságban. Nekik van egy fő munkahelyük és a földjeiken általában szőlő- vagy egyéb kertészeti termelést folytatnak.

Alsó-Ausztriában, ahol közel 50 ezer gazda van, s ezek között a legtöbben teljes munkaidőben dolgoznak a saját gazdaságukban. Ők rendszerint nagyobb területeken gazdálkodnak és jellemzően állattartásra szakosodtak. Mindemellett ebben a tartományban is jelentős a részmunkaidős gazdák aránya.

A bécsi régióban kevés (820) gazdaság van, de e gazdaságokon belül magas – több, mint 50%-ot tesz ki – a teljes munkaidőben dolgozók aránya. Ők jellemzően kertészeti kultúrákkal foglalkoznak, és termékeiket jól tudják értékesíteni a fővárosi piacokon, és ezért az a kevés gazda megél a mezőgazdaságból.

Elmondható, hogy az osztrák mezőgazdaságra jellemző, hogy a paraszti gazdaságok egy szerves fejlődésen mentek keresztül, és most rájuk a családi gazdálkodás a jellemző. Itt azok az egykori paraszt családok, akik nem hagyták el a mezőgazdaságot, azok modernizálták a termelést, és továbbra is részben vagy teljesen a mezőgazdaságból élnek.

A Kárpátok régió viszonylatában a cseh átlagos birtokméret számít a legmagasabbnak. Csehország Kárpátok régiójához tartozó részében jellemzően szarvasmarhatartásra szakosodtak (2. ábra). A mezőgazdasági földterületeken pedig jelentős takarmánytermesztés folyik.

A Kárpátok régióban Romániában dolgoznak a legtöbb a mezőgazdaságban (2. ábra). Közel 4,5 millió személyről van szó, s ebből kifolyólag egy gazdaságra ott jut a legkisebb föld. Az egyes régiók között e tekintetben nincsenek nagy különbségek, a Nyugati régiót leszámítva a gazdaságok több mint 90%-a nem éri el az 5 hektárt. Ilyen kis földterületeken nem lehet gazdaságilag hatékonyan termelni. A rendszerváltás után a városi munkahelyek megszűnésével és a termelősövetkezetek széthordásával egy visszaparasztosodás indult el Romániában. Az emberek más lehetőségek hiányában elkezdtek a visszakapott földjeiken elsősorban a család élelmiszer-szükségletének ellátása céljából gazdálkodni. Tehát ők vegyes gazdálkodást folytatnak.

Összegzésként elmondható, hogy a román birtokstruktúra a legelaprózottabb a Kárpát régióban. A román kisbirtokok csupán arra elegendőek, hogy egy alacsony szintű megélhetési lehetőséget biztosítsanak működtetőiknek. Az idősebb generációnak még elfogadható életfeltételeket biztosított, de a fiatalok már bizonyára nem vállalják őseik életformáját.

4. Következtetések

1. Minél fejletlenebb egy régió, annál magasabb a foglalkoztatottság aránya. Ez nem érvényesül Romániában és Lengyelországban, mert ott a magas agrárfoglalkoztatottság „felemeli” a foglalkoztatási arányt. Magyarországon pedig egyik tendencia sem érvényesül.

2. A térségben az 5 ha alatti kisbirtok Románia, Lengyelország, Magyarország¹ és Szlovákia esetében a legelterjedtebb, a birtokok 90%-a tartozik ide. Csehországban ennek aránya 60–70%, Ausztriában pedig még ennél is kisebb arányt, például Alsó-Ausztriában 30%-ot tesz ki. Történik ez annak ellenére, hogy Ausztriában a legalacsonyabb az átlagos birtokméret.

3. Az átlag birtok a Kárpátok régióban Csehországban a legnagyobb, Romániában pedig a legalacsonyabb. A kisbirtokok, néhány sajátos termék termelésének esetétől eltekintve, nem tudnak még egy személynek sem főmunkaidős foglalkoztatást biztosítani. A legtöbb főmunkaidős gazdaság Ausztriában és Csehországban van, ahol a legkedvezőbbek a birtokstruktúrák.

Jegyzet

1. Magyarországon ez csak a mezőgazdasági földterületek felét használó egyéni gazdaságokra vonatkozik. A mezőgazdasági földterületek másik felén nagy földterületeket művelő gazdasági szervezetek gazdálkodnak.

A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ ÉLELMISZERIPARÁNAK ÁTALAKULÁSA A RENDSZERVÁLTOZÁS ÓTA NAPJAINKIG

SZABÓ SÁNDOR–STÁRICS ROLAND–VIDÉKI IMRE Ph.D.

Summary

Similarly to the nationwide trends, but with more powerful effects, there was a recession in food processing industry in our searching field, the Western Transdanubia, a region having good quality agricultural potentials. Nevertheless according to the number of employees and to the value production, the food processing industry takes the second place within the regional sectors.

The importance of meat industry, manufacture and processing of poultry meat, manufacture of vegetable oils and manufacture of sugar declined the most during the transformation period between 1990 and 2007. Within these three subsectors many big- and medium-size enterprises of considerable importance in Hungary having significant traditional background closed the production finally. The absolute winner of the transformation within food processing industry are manufacture of beverages and baking industry. These two subsectors rather successfully coped with the period with lots of economical problems after the transition, just as with the term of the factory-close-downs at the beginning of the years of 2000.

1. Bevezetés

A Nyugat-dunántúli régió (Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye) hagyományosan élelmiszertermelő körzet. Alapvető ágazatainak egyike az élelmiszeripar. A szocialista tervgazdálkodás évtizedeiben kiemelkedő jelentőségű mezőgazdaság és élelmiszeripar a rendszerváltozást követően gyors és gyökeres változásokon esett át. Az alábbiakban ezen átalakulás legfőbb sajátosságait kívánjuk a meglévő szakirodalom és rendelkezésünkre álló adatok segítségével lényegre törően körüljárni és bemutatni.

Munkánk során döntően négy kérdés megválaszolására törekedtünk:

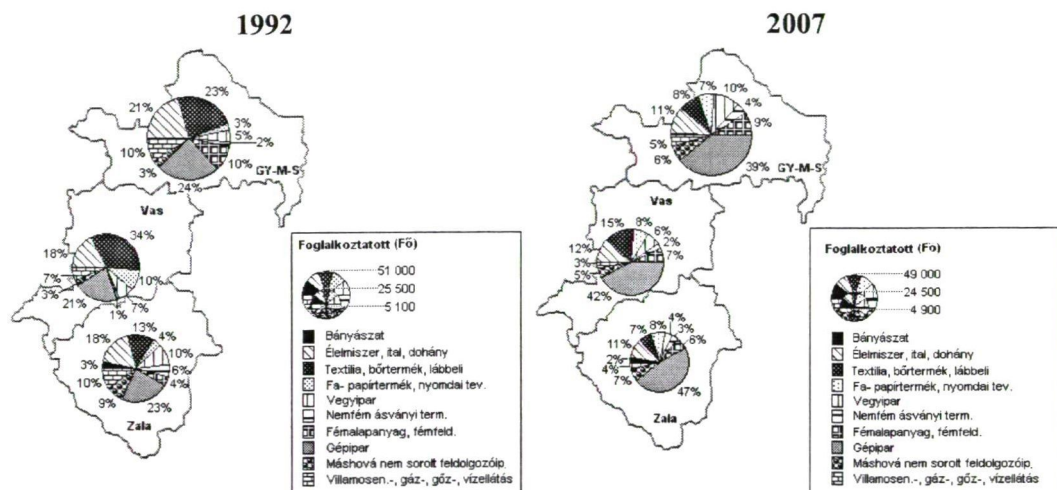
- Hogyan változott az élelmiszeripar többi ágazathoz viszonyított szerepe az értéktér-melés és a foglalkoztatottság tekintetében?
- A szocialista állami nagyipar összeomlása után milyen vállalatstruktúra vált meghatározóvá?
- Mely tradicionális nagyvállalatok estek áldozatul a világ- és a hazai gazdasági átrendeződés folyamatainak?
- Melyek jelenleg a régió legjelentősebb élelmiszeripari vállalkozásai?

2. A régió élelmiszeriparának fontosabb folyamatai a rendszerváltozás után

A Nyugat-dunántúli régió iparszerkezetének három meghatározó pillére a gépipar, a könnyűipar és az élelmiszeripar. 1992-ben az ipari foglalkoztatottak számarányát tekintve a gépipar 23%, a könnyűipar 28%, míg az élelmiszeripar 19%-kal részesedett a régió ipari struktúrájából. 1997-re a gépipar erősödése (28%) és az élelmiszeripar kisarányú csökkenése (17%) figyelhető meg. A 2000-es években is a Nyugat-Dunántúl meghatározó ágazatai maradtak a gépipar, a textília, bőrtermék és lábbeli gyártása (a könnyűipar egy jelentős

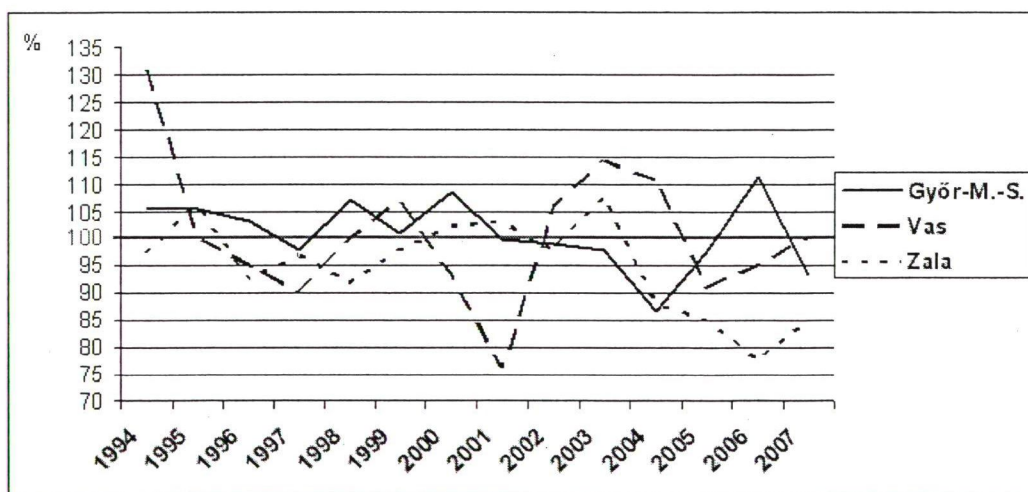
szegmense) és az élelmiszer, ital és dohány gyártása (élelmiszeripar). A három fő ágazaton belül azonban már jelentősebb hangsúlyeltolódás figyelhető meg a vizsgált periódusban. A gépipar továbbra is megtartotta vezető pozícióját, sőt látványos növekedést is produkált (1992: 23%, 2007: 42% dolgozott a gépiparban a régió ipari foglalkoztatottjai közül). A textil, bőrtermék és lábbeli gyártása és az élelmiszeripar között azonban pozíciócsere történt a vizsgált időszakban. 2002-ben a textil, bőrtermék és lábbeli gyártás állt a második helyen, azonban 2007-re az élelmiszeripar került a második pozícióba a foglalkoztatottak számát tekintve. Ennek oka az egykor nagyon jelentős textilipar gyorsabb leépülése (2002: textil, bőrtermék és lábbeli gyártása: 18%, élelmiszer, ital, dohány gyártása: 13% illetve 2007 textil, bőrtermék és lábbeli gyártása: 10%, élelmiszer, ital, dohány gyártása: 11%). Megyei szinten vizsgálva (1. ábra) a folyamatokat 1992-ben egyedül csak Zala megyében foglalta el az élelmiszeripar a második pozíciót a foglalkoztatottak számát figyelembe véve. 2007-re Győr-Moson-Sopron megyében a textilipar területén jelentős visszaesés következett be, így Győr-Moson-Sopron és Zala megyékben napjainkban az élelmiszeripar a textil, bőrtermék és lábbeli gyártása elé került. Ha a könnyűipar egészét nézzük (textil, bőrtermék és lábbeli gyártása, továbbá fa- és papírtérmekek gyártása és a nyomdaipar), akkor az élelmiszeripar csak a harmadik ágazat marad. Vas megyében a foglalkoztatottak számát figyelembe véve a textil-, bőr- és cipőipar továbbra is jelentősebb az élelmiszeriparnál.

1. ábra. A három megye ipari struktúrája a foglalkoztatottak számának részesedését tekintve 1992-ben és 2007-ben
(Szerk.: Szabó S. a 2002-es és 2007-es megyei statisztikai évkönyvek adatai alapján)

Az élelmiszeripar értéktermelését tekintve, a jelentősen kiugró gépipart követően, szintén a második helyre rangsorolható a régió belül (1992: 29%, 1997: 17%, 2002: 10%, 2007: 7%). Megyei viszonylatban Győr-Moson-Sopron és Vas megyében az élelmiszeripar 5–8%-át biztosítja a teljes ipari értéktermelésnek, ez az arány Vas megyében 7–8%. Zala megyében 22–28% az élelmiszeripar részesedése a 2002. és 2007. évi ipari értéktermeléséből, ami a gépipar e megyén belüli valamivel kisebb értéktermelésével magyarázható (1992 és 2002-ben is az élelmiszeriparnak nagyobb volt az ipari értéktermelése, mint a gépiparnak). Ezzel szemben mind Győr-Moson-Sopron, mind Vas megyében a gépipar kiemelkedő súllyal bír az adott évi ipari értéktermelésből.

Érdemes nyomon követni az élelmiszeripari termelés volumenének alakulását (2. ábra). Az 1990-es évtized közepétől 2000-ig tartó időszak a kisebb kilengésektől eltekintve egy viszonylag kiegyensúlyozott periódus volt az élelmiszeripari termelés alakulásában. Egyedülként Vas megye élelmiszeripari termelésében volt egy jelentős visszaesés (30%-os) 1995-ben az előző évhez képest, amit emelkedés követett az évtized végére. Győr-Moson-Sopron megyét a 2000-es évtized elején egy fokozatos, de mértékét tekintve kisebb termelés-visszaesés jellemezte. Az évtized közepén 2006-ban az addig realizált visszaesést jelentős, mintegy 14%-os termelésnövekedés váltotta fel. Ez a hirtelen növekedés főként az édesipari termékek piacán bekövetkező kedvező változásoknak tulajdonítható.¹ A kiugró évet aztán újabb csökkenő periódusú időszak követte. Vas megyét vizsgálva tapasztalhatjuk a legnagyobb szélsőségeket az ágazat értéktermelését figyelembe véve. Az 2000-es évek elején komoly visszaesés következett be (2001-ben az előző évhez képest 24%-os visszaesés), amely az ágazat versenyképességének romlásával és a külpiazi értékesítések stagnálásával magyarázható. A komoly csökkenést viszont erőteljes növekedés váltotta fel 2003-ban és 2004-ben, melynek döntő tényezője a hús- és a baromfiipar külpiazi értékesítési lehetőségeiknek kiszélesedése volt.² A fejlődési pálya nem tartott sokáig, az évtized második felét elsősorban a visszaesés határozta meg. Zala megyét is szintén az élelmiszeripari teljesítmény fokozatos csökkenése jellemezte az eltelt 10 évben. Termelésnövekedés csak 2000-ben, 2001-ben és 2003-ban figyelhető meg. Az évtized közepétől kezdve az ágazat visszaesése a megye jelentős termelőinek csődközeli helyzete miatt egyre nagyobb méreteket öltött.

2. ábra. Az élelmiszeripari termelésének alakulása az előző év százalékában (Előző év = 100%)
(Szerkesztette: Szabó S. az 1994–2007-es megyei statisztikai évkönyvek adatai alapján)

Célszerű a régió főbb élelmiszeripari szakágazatának meghatározóbb folyamatait röviden, a főbb eseményekre koncentrálva, áttekinteni az elmúlt közel húsz esztendő tükrében. Már az 1980-as évtized végén megkezdődő gazdasági-átalakulási és privatizációs folyamatok eredményeként sorra jöttek létre a különböző jogi személyiségű és jogi személyiség nélküli gazdasági szervezetek az élelmiszeripar területén is. Az egykori posztiszocialista nagyvállalatok szerkezeti és tulajdonos átalakuláson menetek keresztül. Mellettük megjelentek az újonnan megalapított élelmiszeripari kis- és középvállalkozások. A régiót kedvező földrajzi fekvése (nyugati határmentiség), könnyen átalakítható

gazdaságsszerkezete, szakmakultúrája révén a külföldi működőtőke egyik potenciális célterületévé vált. A külföldi befektetők elsősorban Ausztriából (Agrana – cukoripar, Raiffeisen – malomipar, LANDHOF – húsipar, Trösch – tartósítóipar, Brau Union – söripar), és Franciaországból (Bongrain – tejipar, Cereol – növényolajipar, Danone – édesipar) érkeztek, de megfigyelhető az angol (Bernard Matthews), német (Intersnack), holland (Heineken) érdekltség is.³

A **húsipar** jelentős átalakulásokon ment keresztül a vizsgált időszakban, sajnos elsősorban a leépülések révén. Két fontos, a régió húsiparát meghatározó vállalat is csődbe ment a Ringa (2003) és a Zalahús (2005). Az üzembeszárások elsősorban az EU-s csatlakozással megnövekedett verseny, az egyre növekvő veszteségek és az ezzel járó racionalizálási folyamatok révén következtek be. A kedvezőtlen folyamatok és a gazdasági válság legújabb áldozata a keszthelyi székhelyű Hunnia Húsipari Kft. lett (2009) a szakágazaton belül. A **baromfiipar** hasonló utat járt be, mint a húsipar. Az elmúlt egy-két évben a régió két fontos baromfifeldolgozó társasága, a zalaegerszegi Zalabaromfi (2009 csődfelszámolás, jogutód nélkül megszűnt) és a győri Pannon Baromfi (2008 csődfelszámolás, jogutód nélkül megszűnt – a termelést a Pannon Szárnyas Kft. viszi tovább) is csődbe jutott. A régió legnagyobb baromfifeldolgozó vállalatánál, a sárvári SÁGA FOODS ZRt.-nél is kénytelenek 500 alkalmazottól megválni egyre romló piaci lehetőségeik okán.⁴

A Nyugat-dunántúli régió **tejágazatát** az elmúlt egy évtizedben a szelekció (részben az EU KAP reformjának az ágazatot érintő kedvezőtlen folyamatai miatt), majd a koncentráció jellemezte. A régió legjelentősebb tejipari képviselői a Pannontej (Zalaegerszeg, Répcelak – sajtgyártás), az Óvártéj (Mosonmagyaróvár – sajtgyártás) és a SOLE-MiZo (Csorna), valamint a Veszprémtéj keszthelyi telepe.⁵ A **malom- és sütőipar** is fontos élelmiszeripari szakágazata a Nyugat-dunántúli régiónak. A régió sokáig vezető malomipar központja Győr volt a Pannon Gabona Rt. révén. Az osztrák tulajdonos 2004-ben azonban úgy határozott, hogy a két magyarországi érdekltségének összevonásával megalapítja a Pannomill Rt.-t, amelynek székhelye Komáromba került át, ezzel Győrben megszűnt a malomipari tevékenység. A győri malom helyettesítésére a Pannomill Rt. Csornán épített egy korszerű, második generációs, minden igényt kielégítő malmot. A régió további fontos malomipari központja Zalaszentgrót (Zala-Cereália-Malom Kft.). Az országos folyamatokhoz hasonlóan a régióban is élesedő sütőipari piaci- és árverseny sikeres akadályvevői a kereskedelmi láncok sütődéi, az önálló bolthálózattal rendelkezők (Lipóti Pékség), vagy a speciális termékkörű cégek (Ceres, Fornetti). A régió legnagyobb sütőipari központja Győr, amely a Ceres ZRt. központja (l. 2. táblázat). A cégnek nemcsak a regionális, hanem az országos szerepköre is meghatározó. A régió **bor- és söripara** is jelentősnek mondható, a térség évszázados borászati hagyományai és az itt székelő jelentős söripari vállalkozások miatt. Nyugat-Dunántúlon három borvidék található (Soproni, Somlói, Pannonhalmi) és a megtermelt szőlőt kis üzemi struktúrákban, kisebb borászatokban és a családi pincészetekben dolgozzák fel. A söripar egyetlen nagy régiós képviselője a Heineken Hungária ZRt. (Sopron). Nagykanizsán 1999-ben állították le a sörgyártást. Említést érdemelnek a kis, helyi, lokális piacra dolgozó sörfőzdek is. Az elmúlt egy évtizedben két, a régióban korábban jelentős élelmiszeripari szakágazat számolódott fel teljesen, a **cukoripar** és a **növényolajgyártás**. A rendszerváltást követően még két cukorgyár működött a régióban (Sárvár, Petőháza). Viszonylag korán, már 1999-ben bezárásra került a sárvári cukorgyár, majd 2007 végén a petőházi cukorgyár is végleg befejezte termelését. A hazai cukoripar és ez által a vizsgált régió cukoriparának drasztikus leépülése az EU 2006-ban elkezdett cukorreformjával magyarázható, melynek következtében az EU nagymértékben csökkentette a támogatott cukortermelést és a felvásárlói árakat. Továbbá jelentős pénz-

összegekkal támogatja a szerkezeti átalakításba fogó vállalkozásokat (akik csökkentik cukorkvótájukat, vagy beszüntetik a termelést)⁶.

A növényolajgyártás 2000 októberéig megtalálható volt a régió élelmiszeriparának struktúrájában. 2000 év végén azonban a már korábban a francia Cereol Holding multinacionális társaság tulajdonkörébe került győri növényolajgyárban leállították a termelést. A francia cég a sorozatos hazai gyárbezárásokat (köztük a győrit is) a növényolaj világpiaci árának drasztikus csökkenésével és a hazai gyárak túltermelésével magyarázta.

3. A régió élelmiszeriparának vállalatszerkezete

Az 1980-as évek közepétől az országos trendekhez hasonlóan, a Nyugat-dunántúli régió megyéiben is jól nyomon követhető a vállalatszerkezet radikális átalakulása. A változás jelentőségét mutatja, hogy az elmúlt negyed évszázad alatt nemcsak a méret, de az ágazati, a létszám és az árbevétel-struktúra is számottevően módosult. A legfőbb ártrendeződés a vállalati méretkategóriában zajlott le, hiszen a szocializmus évtizedeiben hegemon szerepet betöltő, állami tulajdonú közép- és nagyvállalati struktúrát felváltotta a magántulajdonban lévő kis- és középvállalkozásokból (kkv) és a külföldi tulajdonba került nagyvállalatok együtteséből álló új „vállalati felépítmény”.⁷

Mivel az 1990-es évekre vonatkozóan hézagosak a rendelkezésre álló adatok, ezért az alábbiakban az elmúlt 10 esztendő régiós vállalatszerkezeti folyamatait és megyei sajátosságait kívánjuk bemutatni. Napjainkban, a Nyugat-dunántúli régió területén 394 működő élelmiszeripari vállalkozást tartanak nyilván, ami 63-mal több a kilenc évvel korábbi állapothoz képest (*1. ábra*). Azonban az ezredfordulótól tapasztalható vállalkozásszám-bővülés ellenére is Magyarország 7 tervezési-statisztikai régiója közül Nyugat-Dunántúlon található a legkevesebb működő élelmiszeripari vállalkozás. A gazdasági szervezetek számát tekintve a legtöbb Győr-Moson-Sopron megyében (187 db, 47,6%) koncentrálódik megelőzve Zalat (124 db, 31,5%) és Vas megyét (83 db, 21,1%).

A működő élelmiszeripari vállalkozások gazdasági szakágankénti megoszlását tekintve a legtöbb vállalkozás a pékáru és téstafélék gyártását magában foglaló sütőipari szakágazatban tevékenykedik (126 db). Ezt követi az italgyártás (91 db), a húsipar (65 db), majd az egyéb élelmiszergyártás (36 db). Ez a 4 szakágazat az összes vállalkozás nyolctizedét (318 db) adja. A többi élelmiszeripari szakágazat súlya csekély, mindössze 1–6% közötti. Az elmúlt évtized vállalatszerkezeti változásának legnagyobb nyertese az italgyártás, de a húsipar és a sütőipar is vállalkozásszám-aránybővülést könyvelhetett el. A struktúra átalakulása a legérzékenyebben a tejfeldolgozást, a takarmánygyártást és a malomipart érintette. Csekély arányban, de súlyvesztést szenvedett még a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, a növényi és állati olajgyártás, valamint az egyéb élelmiszerek előállítását magában foglaló gyűjtőszak-ágazat is. A vállalkozások szakmai megoszlása megyei szinten is vizsgálható. A sütőipar, a húsipar mindhárom megyében nagy tradíciókkal rendelkezik, ami a magas vállalkozásszámban és vállalkozásarányban egyaránt megmutatkozik. Érdeemes megemlíteni még, hogy Győr-Moson-Sopronban tevékenykedik a régió italgyártással, valamint gyümölcs- és zöldségfeldolgozással foglalkozó vállalkozásainak több, mint a fele. Ami a régió malomipart és takarmánygyártást illeti, közülük minden második Zalában működik.

A működő élelmiszeripari vállalkozások méret szerinti megoszlása a mikro- és kisvállalkozások jelentős súlyát mutatja. Napjainkban a vállalkozások 71,8%-a mikro-, 19%-a pedig kisvállalkozásnak minősül (283 db, illetve 75 db). Középvállalkozások kategóriájá-

ba 14,4% (25 db) tartozik, miközben a nagyvállalatok aránya a 3%-ot sem éri el. 2009. I. negyedévében 11 db régiós székhellyel rendelkező nagyvállalatot tartottak nyilván, ami 7-tel kevesebb a 2000. év hasonló időszakában bejegyzett cégek számához képest

A működő élelmiszeripari vállalkozásokat árbevétel-kategóriáik alapján vizsgálva, megállapítható, hogy túlnyomó részük – mintegy 85%-uk (335 db) – éves árbevétele nem éri el a 300 millió forint. Ennél is lényegesebb adat, hogy a vállalkozások csaknem fele (187 db) 20 millió forint éves árbevétel szint alatt bonyolítja termelését és forgalmát, miközben 4 milliárd forint feletti értékkel mindössze 12 vállalkozás (3%) rendelkezik.

4. Összegzés

A mintaterületünkül szolgáló, jó mezőgazdasági potenciállal rendelkező Nyugat-dunántúli régióban az országos tendenciákkal megegyező irányú, de annál nagyobb élelmiszeripari visszaesés következett be. Mindezek ellenére a régióban a foglalkoztatottságot és az értéktermelést tekintve a gépipar mögött a második helyet foglalja el az ágazatok között.

Az 1990–2007-es átalakulási periódus legnagyobb vesztese a húsipar, a baromfifeldolgozás, növényolaj gyártás és a cukoripar. Mindhárom szakágazatban nagy tradíciókkal rendelkező, országos jelentőségű nagy- és középvállalatok zárták be kapuikat. Az élelmiszeriparon belüli átrendeződés legfőbb nyertese az italgyártás és a sütőipar. E két szakágazat többnyire sikeresen vészelte át a rendszerváltást követő gazdasági nehézségekkel terhelt időszakot éppen úgy, mint a 2000-es évek elejének gyárbezárási időszakát.

A működő élelmiszeripari vállalkozások méret szerinti megoszlása a mikro- és a kisvállalkozások jelentős súlyát mutatja. Mindössze 11 db 250 főnél több alkalmazottat foglalkoztató nagyvállalat működik régiós székhellyel. Napjaink számottevő élelmiszeripari központjai: Győr, Mosonmagyaróvár, Répcelak, Sárvár, Sopron, Zalaegerszeg és Zalaszentgrót.

Jegyzetek

1. Győr-Moson-Sopron megye Statisztikai Tájékoztató 2002/4. Központi Statisztikai Hivatal Győr-Moson-Sopron megyei Igazgatósága. Győr. 21–23. old.
2. Vas megye Statisztikai Tájékoztató 2003/4. Központi Statisztikai Hivatal Vas megyei Igazgatósága. Szombathely. 20–23. old.
3. **Orbáné Nagy Mária** (szerk.) (2006): Az élelmiszeripar strukturális átalakulása (1997–2005). Agrárgazdasági Tanulmányok 2006/3. Agrárgazdasági Kutató Intézet. Budapest. 23–65. old.
4. <http://www.vilaggazdasag.hu/index.php?apps=cikk&cikk=273258> – „500 dolgozóját küldi el a SÁGA Foods”.
5. **Orbáné Nagy Mária** (szerk.) (2006): Az élelmiszeripar strukturális átalakulása (1997–2005). Agrárgazdasági Tanulmányok 2006/3. Agrárgazdasági Kutató Intézet. Budapest. 34–43. old.
6. <http://hvg.hu/hvgfriss/2006.42/200642HVGFriss159.aspx> – „Keserű szájízzel”.
7. Kis- és középvállalkozásnak tekintjük a 250 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató vállalkozásokat.